Fragmentarium

Mircea Eliade (Bucureşti, 28 februarie 1907 – Chicago, 22 aprilie 1986) a făcut studii de filozofie la Bucureşti, încheiate cu o teză despre filozofia Renaşterii (1928), şi la Calcutta, India (decembrie 1928–decembrie 1931). Îşi susţine doctoratul în filozofie, la Bucureşti, cu o lucrare asupra gândirii şi practicilor *yoga* (1933). Între anii 1933 şi 1940, simultan cu o intensă activitate teoretică, beletristică şi publicistică, ţine cursuri de filozofie şi de istoria religiilor la Universitatea din Bucureşti. În timpul războiului, este ataşat cultural al Ambasadei României la Londra (1940–1941) şi al legaţiei române de la Lisabona (1941–1945).
Din 1945 se stabileşte la Paris, unde predă istoria religiilor, întâi la École Pratique des Hautes Études (până în 1948), apoi la Sorbona. Invitat în SUA, după un an de cursuri ţinute ca *Visiting Professor* pentru „Haskell Lectures“ (1956–1957), acceptă postul de profesor titular şi de coordonator al Catedrei de istoria religiilor (din 1985 Catedra „Mircea Eliade“) a Universităţii din Chicago.

Cronologia operei ştiinţifice şi filozofice (prima ediţie a volumelor): *Solilocvii* (1932); *Oceanografie* (1934); *Alchimia asiatică* (1935); *Yoga: Essai sur les origines de la mystique indienne* (1936); *Cosmologie şi alchimie babiloniană* (1937); *Fragmentarium* (1939); *Mitul reintegrării* (1942); *Salazar şi revoluţia în Portugalia* (1942); *Insula lui Euthanasius* (1943); *Comentarii la legenda Meşterului Manole* (1943); *Os Romenos, Latinos do Oriente* (1943). *Techniques du Yoga* (1948); *Traité d'histoire des religions* (1949); *Le Mythe de l'Éternel Retour* (1949); *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase* (1951); *Images et symboles* (1952); *Le Yoga: Immortalité et liberté* (1954); *Forgerons et alchimistes* (1956); *Das Heilige und das Profane*, 1957 (*Le Sacré et le profane*, 1965); *Mythes, rêves et mystères* (1957); *Birth and Rebirth*, 1958 (*Naissances mystiques*, 1959); *Méphistophélès et l'Androgyne* (1962); *Patañjali et le Yoga* (1962); *Aspects du mythe* (1963); *From Primitives to Zen* (1967); *The Quest*, 1969 (*La Nostalgie des origines*, 1970); *De Zalmoxis à Gengis-Khan* (1970); *Religions australiennes* (1972); *Occultism*, *Witchcraft and Cultural Fashions* (1976); *Histoire des croyances et des idées religieuses I–III* (1976–1983); *Briser le toit de la maison* (1986).

MIRCEA ELIADE

Fragmentarium

HUMANITAS

Redactor: S. Skultéty
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Luminița Drăgan
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Tipo Lidana – Suceava

© Sorin Alexandrescu

© HUMANITAS, 1994, 2026

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Eliade, Mircea
Fragmentarium / Mircea Eliade. –
Bucureşti: Humanitas, 2026
ISBN 978-973-50-9341-9
821.135.1

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Ediţia de faţă reproduce textul publicat de Mircea Eliade în 1939 la Editura Vremea.

Fragmentele *care alcătuiesc volumul* – studii tehnice în care se presimte un stil de gândire, *după cum le numea Mircea Eliade în prefaţă – se plasează între eseu şi studiul ştiinţific, ceea ce l-a determinat pe autor să opteze pentru un limbaj care, fără să-şi piardă expresivitatea şi farmecul, să aibă calităţile rigorii şi ale exactităţii. De altfel, este de remarcat limba modernă, sub toate aspectele, pe care o folosea Eliade în acest volum al anilor 1932–1939; explicaţia stă, cu siguranţă, în ceea ce afirmam anterior. Astfel, ne-am socotit îndreptăţiţi să transcriem textul conform normelor actuale de ortografie, ortoepie, gramatică şi lexic, menţionând numărul relativ redus de intervenţii care au rezultat de aici.*

O altă serie de modificări a fost făcută în baza unei liste a autorului, şaptezeci şi opt de poziţii, cuprinzând corecturi de proporţii reduse ca întindere: înlocuiri ale unor termeni, îndreptări, suprimări, mici revizuiri de expresie, care au fost transcrise de noi ca atare, fără a face menţiuni. Putem considera, prin urmare, această a treia ediţie a cărţii, după ediţia Humanitas din 1994, ca o ediţie revizuită.

În mod tacit, au fost îndreptate câteva dezacorduri gramaticale și erorile de tipar.

EDITURA

CĂTRE CITITOR

După Solilocvii *(1932) și* Oceanografie *(1934), culegerea de față este al treilea volum de note și eseuri pe care îl prezint cititorului. Cu excepția a două articole – apărute în 1932 –, paginile retipărite în acest volum au fost scrise în anii 1935–1939. Ele aparțin mai puțin jurnalului intim și mai mult carnetelor de șantier; dar au fost publicate în reviste (cele mai multe în* Vremea*) cu gândul de a fi într-o zi adunate într-un singur volum. O parte din notele de față au fost așternute pe hârtie în nădejdea că vor fi reluate și amplificate într-un viitor apropiat. Le republic totuși sub forma lor fragmentară și succintă, așa cum au fost notate. Pe de o parte, pentru că elaborarea lor se cere necontenit amânată, autorul nemaifiind, de mult, stăpânul netulburat al producției sale. Iar, pe de altă parte, pentru că, în eventuala lor formă tehnică și amplificată, ele nu vor fi accesibile cititorului căruia i se adresează cartea de față, pentru bunul motiv că nu vor putea fi publicate decât în reviste de o circulație limitată.*

Am avut întotdeauna un cititor nonconformist, care să nu se mulțumească numai cu lectura romanelor sau eseurilor mele, ci să-și păstreze curiozitatea intactă și pentru celelalte scrieri, mai puțin facile, se-nțelege, dar poate tot atât de semnificative. Sunt mulțumit că pe acest

cititor l-am găsit și îl simt aproape. Cititorul care nu-și revendică drepturi asupra producţiei mele și care nu se supără că după Maitreyi *îi ofer un roman dificil, iar după* Huliganii*, câteva povestiri fantastice. Anumite cărţi ale mele –* Șantier*,* Oceanografie*,* Alchimia asiatică *– care acum zece-cincisprezece ani anevoie și-ar fi găsit editor, sunt de mult epuizate, și asta numai datorită cititorului nonconformist, care nu se sperie nici de jurnalul intim, nici de confesiunea patetică, nici de studiile tehnice în care presimte un stil de gândire. N-am scris niciodată pentru a flata sau reţine pe cititor, și meritul acesta – căci fără îndoială este un merit – îl revendic pentru întreaga mea producţie. „Succesul de public" al unui roman ca* Maitreyi *m-a bucurat, firește, dar nu m-a împiedicat să continuu a scrie pentru cititorul nonconformist, pentru curiozitatea lui intelectuală, pentru sensibilitatea lui nealterată.*

Am avut întotdeauna certitudinea că datoria unui scriitor este să facă apel și la inteligenţa cititorului, la cultura lui, la demonul său teoretic. Nu cred că cea mai bună metodă de a te face iubit și înţeles este să scrii „facil". De aceea, public cu bucurie încă o culegere de eseuri și fragmente. În paginile acestei cărţi, cititorul va găsi destule puncte de contact între producţia mea literară și celălalt grup de scrieri, teoretice. Nu știu dacă acestea din urmă lămuresc „literatura" mea; dar sunt sigur că o întregesc.

Prietenilor Vladimir *și* Constantin Donescu*, prin grija cărora apare volumul de faţă, le aduc și aici mulţumirile mele.*

MIRCEA ELIADE

Despre un anumit „sacrificiu“

Convins că „sacrificiul e legea expresiei“ și că „a sacrifica este a trăi“ – Eugenio d’Ors își arde în fiecare noapte de Anul Nou o pagină proaspăt scrisă. *Une page, une page bien remplie, écrite avec attention, amour et longue fatigue est immolée en holocauste… Sur l’amas de papiers d’un manuscrit, une allumette y a mis le feu; flamme et fumée se sont envolées au loin à travers la fenêtre…* *

Ceea ce mă emoţionează în această mărturisire sunt ceremonialul și grava melancolie a „sacrificiului“. Actului acesta – în el însuși de mediocre consecinţe – i se acordă o semnificaţie religioasă. N-aș șovăi mult să cred că, după această pagină arsă la începutul unui an nou, Eugenio d’Ors se simte mai puternic, mai bogat, mai împăcat cu propria sa versatilitate. Este un „sacrificiu“ făcut după toate canoanele Religiei și ale Mediteranei. Nu lipsește jertfa; dar nu lipsesc nici proporţia, simţul limitelor și al normelor.

Cât de absurde „sacrificii“ facem fiecare dintre noi, jertfind neantului și somnului atâtea intenţii, atâtea gânduri, atâta generozitate! Nu mă gândesc acum la „lucrurile

---

* O pagină, o pagină plină, scrisă cu atenţie, cu pasiune şi îndelungată osteneală, este sacrificată în combustie completă… Un chibrit a dat foc grămezii de hârtii ale unui manuscris; flacără şi fum au pierit în depărtare prin fereastră… (*lb. fr.*) (*n. red.*).

mari“, bunăoară la viaţa noastră, din care nu facem aproape niciodată un lucru desăvârșit; sau la „tinereţea“ noastră, pe care nu o ardem până la incandescenţa finală, ci o consumăm pe-ndelete, sacrificând nimicniciei cele mai patetice ceasuri de dragoste, deznădejde, contemplaţie sau melancolie.

Mă gândesc însă la un lucru mai modest: la anumite gânduri pe care nu le ducem până la capăt, la anumite poeme pe care nu le scriem. Sunt zile când – cum să spun?! – simt că se deschid cerurile deasupra mea, atât de limpezi îmi apar rosturile Lumii și ale omului. Și totuși, zilele acestea se consumă ca orice altă întâmplare. Nu păstrez nimic, nu *definesc* nimic pentru mine sau pentru alţii. Am, atunci, senzaţia plenitudinii mele și siguranţa că niciodată nu mă voi mai îndoi de ceea ce am cucerit și am dezlegat atunci. Dar toate acestea trec, se consumă. Rămân foarte puţine „gânduri“ și foarte vagi. Am „sacrificat“ atâtea ceasuri norocoase nimicniciei. În loc să *definesc*, să precizez, să însemn nuanţele, amănuntele – mă mulţumesc cu câteva cuvinte notate în fugă, pe o filă de carnet, cuvinte care în acea clipă de plenitudine mi se par suficiente ca să-mi „păstreze“ gândul, dar care, în realitate, sunt neîndestulătoare chiar să-l amintească.

Firește, un lucru gândit o dată până la capăt, o analogie sau o corespondenţă descoperită, o „intuiţie“ mai mult sau mai puţin personală – toate acestea nu se „pierd“ cu desăvârșire. Le regăsim, uneori cu surprindere, după o săptămână, după un an; într-o conversaţie, într-o lectură, într-un peisaj. Dar toată problema nu este să „păstrezi“ aproximativ un gând – ci să-l duci mai departe și să-l formulezi cu cât mai multă rigurozitate. Or, această

creștere și formulare a gândului nu se fac în ceasurile neutre – ci tocmai în intervalele plenare, când, vorba poetului Camil Petrescu, „vezi ideile“. Iar adevărul este că mai ales aceste intervale hărăzite sunt „sacrificate“. Și „sacrificiul“ acesta nu este întru nimic asemănător ceremonialului lui Eugenio d'Ors. N-are nici o semnificaţie. Este involuntar, de cele mai multe ori inconștient.

Câţi mari scriitori ai lumii au lucrat într-adevăr în ceasurile lor de „har“? Afară doar de câţiva poeţi – de un Shelley, bunăoară –, majoritatea scriitorilor au scris pe apucate și la întâmplare. Unii când n-au avut bani, alţii când le cereau regii sau editorii, alţii sub impulsul ambiţiei, geloziei sau neurasteniei. Nietzsche scria de foarte multe ori „inspirat“ – dar „inspiraţia“ aceasta patetică și vertiginoasă este cu totul altceva decât starea de calm și plenitudine a „înţelegerii“. Eu nu spun că producţia lor – provocată de foame, ambiţie, nevoie sau neurastenie – nu este egală cu geniul sau talentul acestor mari scriitori. Cred însă că un imens număr de pagini geniale au fost „sacrificate“ neantului; că foarte multe cărţi care puteau fi scrise n-au fost nici măcar începute. Cred, într-un cuvânt, că fiecare mare scriitor al lumii a „sacrificat“ cel puţin un fragment genial neantului, refuzând să formuleze un gând sau să însemne o poemă hărăzită într-un ceas de plenitudine.

Nu este nici o rușine să mărturisim că scriitorii își clădesc operele la întâmplare – după cum cer timpul, editorul, publicul sau capriciul. Aproape toată producţia noastră eseistică și beletristică este scrisă la întâmplare. Asta nu îi scade întru nimic meritele eventuale. Dar ne dă de gândit asupra cărţilor *nescrise* ale marilor autori.

Când, acum vreo zece ani, Giovanni Papini îmi mărturisea într-o patetică epistolă că „n-a scris nici a suta parte din ceea ce are de spus“ – am crezut că este cel puţin o exagerare. Cu timpul însă, am început să-i dau dreptate. N-am scris cea mai frumoasă carte pe care o puteam scrie la douăzeci de ani, și este foarte probabil că n-o voi scrie nici pe cea de la treizeci de ani. Așa se întâmplă cu toţi: „sacrificăm“ ceea ce e mai bun din noi, din arta sau gândurile noastre, jertfim necontenit neantului. Și singura melancolie pe care ţi-o dă acest „sacrificiu“ este că n-are nici o semnificaţie, nu îmbogățește pe nimeni, nu întregește și nici nu desăvârșește ceva. „Sacrifici“ pentru că nu eşti prezent în acel ceas sau în acea sută de ceasuri plenare, sau pentru că ţi se pare că vei păstra pentru totdeauna plenitudinea de-atunci. Îţi dai seama de ceea ce puteai face de-abia după ce-ai depășit o anumită experienţă sau o anumită vârstă. Și de lucrul acela îţi dai numai *tu* seama. Celorlalţi, care te privesc din afară, le este foarte greu să înţeleagă că opera ta – atât de „mare“ și de „vastă“ – este numai un fragment inform din ceea ce ai fi putut face. Propriul nostru naufragiu este foarte greu să fie ghicit de alţii. Și poate că de aici crește încă una din neodihnitele rădăcini ale disperării.

…Ce încântător lucru ar fi ca fiecare dintre noi să „sacrificăm“ o pagină scrisă în noaptea Anului Nou – ca să putem scrie toate paginile frumoase și de nimeni cunoscute pe care le jertfim atâtor zădărnicii ale anului…

CUPRINS

Notă asupra ediţiei 5
Către cititor 7

Despre un anumit „sacrificiu“ 9
Notă despre geniu 13
Notă despre „bolnavi“ 16
Despre misterele degradate 20
Notă despre patriotism 25
Asceză 29
Notă despre conversaţie 33
Protoistorie sau Ev Mediu 36
Teama de necunoscut 42
Valorificări ale Evului Mediu 46
Dintr-o antropologie 50
Lucruri de taină 54
Speologie, istorie, folclor 58
Jad 62
„Sfat celui care merge la război“ 67
Plantele lui Jagadish Bose 70
Navigare necesse est 75
Cărţi pascale sau despre necesitatea
unui manual al perfectului cititor 79
„Nu mă interesează…“ 81
Despre destinul romanului românesc 84

Profani 87
Superstiţii 90
Veșmânt și simbol 92
Clipa din urmă… 94
„Mort în viaţă“ 96
Aur 98
Drumul spre centru 100
Vacuitate 102
Somn 102
Două tipuri de creatori 105
O anumită libertate 107
Secolul istoriei 109
Analogii 111
Solidarizare 112
Critică și rasiologie 113
Teorie și roman 114
Dostoievski și tradiţia europeană 115
Solidarizarea prin eroare 117
Orgie 120
Ideile în epică 122
Vitalitatea ereziilor 125
O anumită incapacitate 126
Eterna dispută 128
Cunoaștere gordianică 129
Amănunt [I] 130
Fidelitate 132
Amănunt [II] 132
Eterna omologare 133
Mistici inferioare 134
Analogii și simboluri 136
Tehnica dispreţului 138

Faptul 142
Câţiva modești 143
Melancolie. 146
Dreptul de a spune banalităţi. 147
Dilige.... 148
Singuraticii 149
Creionul lui Unamuno. 151
Autenticitate 152
Oroarea de angelic 153
Autenticitate 154
Dincolo de etimologii 155
Rezistenţa la geniu 156
Un înţeles al semnelor. 158